

SOBRE L'AMOR ESPONSAL EN LA BÍBLIA*

Teresa SOLÀ

Amb el suggestiu títol de *Símbolos matrimoniales en la Biblia*, Luis Alonso-Schökel ens introdueix en el món del símbol i de la metàfora de l'amor, i per mitjà d'aquests signes semàntics ens endinsa en el món de l'amor i de les seves tensions intrínseques, no sempre resoltes en la Bíblia. L'autor ens vol ensenyar la grandesa, i a voltes, també, la misèria, de l'amor humà, espurna de l'amor diví. L'original temàtica la desenvolupa fent ús de la seva coneguda sensibilitat i capacitat poètico-literària. Metodològicament, Alonso-Schökel es proposa deixar que els textos parlin, tot fent-nos adonar de la interrelació existent entre diferents textos amb temàtiques afins.¹

El primer capítol serveix a l'autor per a fer una presentació general del tema i del mètode seguit per a aproximar-s'hi. De les pàgines 17 a la 31 ens situa en el seu projecte i ens mostra el que pretindrà al llarg de les pàgines següents i quin serà el mètode emprat. Dibuixa els temes generals i més particulars de l'amor, que el conformen: desig – bellesa – fidelitat. Amb el títol «proyecto y método», doncs, del primer capítol, l'autor inicia el llibre explicant que no seguirà el mètode tradicional, l'històric-crític, i ho fa donant-ne raó. Encara que a voltes sembla ignorar que en concret l'itinerari exegètic consisteix a anar del text al seu ambient i al seu origen per a després retornar al text: un succeir-se de lectura sincrònica – diacrònica – sincrònica. Endemés, resulta ambigu parlar de «mètode tradicional» per a referir-se al mètode històric-crític, fortament contestat fins a 1960. Per això és un mètode presentat com a imprescindible per la Pontifícia Comissió Bíblica, *La interpretació de la Bíblia en l'Església* (Barcelona 1994). Però això no vol dir que no s'hagin de reconèixer els límits del mètode històric-crític, un mètode imprescindible però que s'ha de completar amb altres mètodes. Les crítiques que Alonso-Schökel fa al mètode històric-crític poden ser vàlides i oportunes en la mesura que aquest mètode tendeix a absolutitzar-se.

Atesa la temàtica, el llibre segueix i estudia el món de l'amor esponsal des d'un vessant apropiat al tema, el del símbol. Alonso-Schökel entén el símbol genèricament

* L. ALONSO-SCHÖKEL, *Símbolos matrimoniales en la Biblia*, Estella: Verbo Divino, 21999.

1. Això dóna peu, a vegades, a forçar el text i fer sortir conceptes no presents en les premisses. El llenguatge simbòlic ho és en quant sigui sempre interpretat en el seu sentit literal. El llenguatge, el text, sempre apunta a un sentit clar i concret.

com si en ell, a diferència d'altres tipus de comunicació, hi estiguessin implicats diferents nivells de l'experiència que constitueix la comunicació simbòlica. El símbol és un procés comunicatiu mitjançant l'associació de realitats i esdeveniments. La mort de l'estimada dona d'Ezequiel (24,15ss), en referència al setge i destrucció de la idolatrada Jerusalem. El lleó que braola, en referència a la vocació profètica, en Am 3,8. El tret més general de l'expressió simbòlica és l'encontre, en ella, de la representació i del dinamisme: el símbol és una imatge carregada d'afectes i d'efectes.

Alonso-Schökel en cap moment no pretén fer d'aquest un llibre tècnic, si bé ho aconsegueix fins a cert punt,² que mena a una discussió dialèctica; així ens ho explica: «si bé el mètode històric-crític és el que marca la diferència d'un text a l'altre no exclou altres mètodes». Serà per aquesta raó, entre altres, que emprará el mètode més proper a les religions comparades, i a l'etnologia, partint de l'experiència universal de la vida matrimonial. Selecció de textos de l'Antic Testament i del Nou Testament i disposant-los en l'univers imaginatiu a què pertanyen, anirà descobrint una xarxa de relacions que il·luminen el sentit de cada text i la pertinença a una font comuna. El propi de la Bíblia serà l'objectiu del seu estudi, com un arquetipus col·lectiu que genera manifestacions diverses.

Per principis interpretatius i didàctics agafa l'ordre temàtic que ajuda a descobrir aspectes i valors no tractats en obres més monogràfiques. Tot està orientat a fer més fàcil la seva lectura i fer-lo més proper a l'experiència conjugal. Els temes propis de l'amor comporten en ells mateixos tensions que donen vida a l'amor: l'amor amb tota la seva grandesa despulla l'home dels seus revestiments externs i el descobreix com un ésser feble, ambigu i de pols oposats.

La lectura de l'obra d'Alonso-Schökel ens fa veure que tant l'ordre temàtic com l'històric tenen els seus problemes; el primer és la repetició d'un mateix tema dins els textos literaris, però en formes canviants. Amb la repetició, la sensibilitat pel símbol s'afina. La repetició en el camp de l'amor genera amor. Per altra banda, la plural diversitat de textos comporta un tractament propi, però alhora té un avantatge, i és que sempre ens fa tenir presents les relacions múltiples i ens fa conservar el sentit d'unitat: és una invitació a cercar el nucli.

Quan Alonso-Schökel ens proposa una visió panoràmica dels temes particulars, resulta interessant veure de cada concepte la distinció que en fa en tractar de l'amor conjugal a partir del *Càntic dels Càntics*: textos narratius i legislatius, i l'ús simbòlic de cada concepte a partir dels textos profètics i dels llibres sapiencials.

Tenint sempre com a marc de referència el llibre del *Càntic* i l'expressió poètica que aquest llibre fa de l'amor humà,³ l'autor va desgranant de forma rapidíssima diferents conceptes importants sobre l'amor per a retrobar-ne en un segon moment alguns amb més detall: bellesa, desig, espera, noces, fidelitat, fecunditat; el binomi paternitat – maternitat, juntament amb la bigàmia, el levirat, la natura i els seus elements com a marc

2. Tant pel tractament del tema com pel nombre de citacions bíbliques, moltes d'elles donades per sabudes i la relació existent d'unes amb les altres, així com l'ús que fa de la patristica i de la literatura, resulta sovint un llibre de difícil accés per a un profà.

3. De fet, expressa l'amor de forma tan poèticament bella que de sempre se n'ha fet un ús simbòlic, fins al punt de tancar el sentit just de les seves pàgines. L'autor considera l'evangelista Joan l'autor neotestamentari més identificat i sensible a aquest món.

per a l'amor, els astres del firmament, els animals i les plantes..., tot un món imaginatiu que servirà per a descriure un encontre amorós;⁴ situacions i sentiments que obren a nous camps: el de les metàfores cristianes, com ens faran observar els sants Pares.

Un punt especialment interessant i que perfectament s'hauria pogut incloure dins el primer capítol ens és donat en les planes 44-46: el constitueix «La voz del método». En ell expressa un fet molt palpable de la societat actual que malauradament s'ha estès en molts àmbits intel·lectuals d'estudi: la manca de sentit i de capacitat sensible. L'home modern té greus dificultats per a copsar el símbol. No endebades en la seva detallada bibliografia, que després comentarem, Alonso-Schökel col·loca diversos llibres que giren a l'entorn de les arts plàstiques, la literatura i la música com a facetes de l'home amb capacitat per a mantenir viva i desvetllar en l'esperit la sensibilitat per a copsar i produir símbols; per això l'artista sintonitza amb el simbolisme del text literari.⁵

Si bé Alonso-Schökel té una visió massa rígida del mètode històrico-crític i formula de manera excessivament general una visió reduccionista de l'exegesi actual, no l'abandona totalment. El mètode històrico-crític es fa necessari a l'hora d'estudiar un text, si bé fer un ús exclusiu d'aquest mètode no és l'ideal.⁶

Sovintegen en el llibre contínues referències als Pares, autors antics i medievals, quant a l'ús simbòlic que fan dels textos bíblics que l'autor selecciona. Sense fer una crítica reduccionista dels escrits dels Pares, però sí llegint-los amb equanimitat crítica, ens vol fer descobrir significats diferents dels que diuen els autors i els seus textos. Força sovint els autors patristics han fet un ús abusivament simbòlic del text bíblic sense veure-hi cap unitat literària ni cap estructura.⁷ Per això Alonso-Schökel dirà que

4. El panorama palestínic, eixorc i desolat, es transforma en el *Càntic dels Càntics* en un lluminós món primaveral, precisament perquè l'amor reïx a convertir la quotidianitat en harmonia i en esplendor paradisiàca.

5. Alonso-Schökel està atent a la capacitat simbòlica de què gaudeixen la majoria d'artistes, els literats i els músics; no sovintegen, en el camp de l'estudi exegètic i bíblic, autors que es facin ressò explícit de la relació de l'art i de la música en concret amb el món de la interpretació bíblica i de la capacitat de l'artista per a endinsar-se en aquest món. D'altra banda, hem de dir que mètodes semblants als utilitzats per l'estudi exegètic i hermenèutic dels textos literaris són emprats en els textos musicals. És molt d'agrair que faci adonar de forma precisa al lector d'aquesta relació existent entre aquests dos mons, ja que pot desvetllar nous camps d'estudi interdisciplinari molt interessants.

6. Cf. E. COVI – F. RAURELL, *Metodi di lettura delle fonti*, Roma 1988: «...Precisament perquè els textos bíblics neixen en un context determinat, perquè tenen per autors humans unes persones concretes, en un temps, en un lloc determinat [...] – Joan Pau II i la Comissió Bíblica recorden la necessitat de l'aproximació diacrònica [...] dels textos bíblics. L'anàlisi que porta a terme aquesta recerca és el mètode històrico-crític. Només aquesta lectura pot evitar la ruptura entre l'humà i el diví en el text, entre sentit literal i sentit espiritual, entre recerca científica i lectura creient...» Cf. F. RAURELL, «Circumstàncies de la publicació d'un document», en *I Déu digué...* *La Paraula feta història*, Barcelona 1995, pp. 55-85.87-99.

7. Retreu als Pares una exagerada simbolització del text bíblic, abús en el qual incorre, en diferents ocasions, ell mateix. Si llegim, per exemple, en la p. 43, l'explicació, un xic forçada, del tema «Fecundidad y gozo» sobre la renúncia de Joan als seus deixebles perquè augmentin els de Jesús, o bé en parlar d'Is 61,10-62,19, ens adonarem que porta massa enllà el concepte de l'expressió: «hi haurà en el cel més festa per un pecador que es penedeix». Explicacions, a vegades, massa simbòliques, les trobem repartides en tot el llibre.

els comentaris patrístics cauen sovint en dos errors: 1) cerquen una unitat extrínseca, intel·lectual, amb la qual cosa transformen el símbol en al·legoria; 2) fragmenten el text en versets cercant en cada un el significat transcendent propi, fins a forçar el text de forma estrident. Malgrat tot, ens dirà que val la pena i és necessari llegir els Pares, ja que comparteixen amb els autors bíblics un vessant humà que l'home modern ha perdut: la capacitat del símbol. L'autor, en el comentari que fa a la pàgina 29 dels símbols matrimonials en Joan, diu: «En el procés ha aparegut el valor d'alguns Pares com a exegetes i intèrprets del sentit de l'evangeli. Pensant en textos com els citats de Jeroni o Ambrosi, ens preguntem: d'on neix el seu encert i la seva penetració? Suggestim, entre altres, tres raons: a) coneixien familiarment l'AT sencer, com els escriptors del NT; b) practicaven una lectura contemplativa que els permetia descobrir connexions amples, més enllà de la perícopa o el llibre; c) sobretot, aprofundien la relació dels dos Testaments entre ells i amb el misteri de Crist.» Sovintegen, doncs, en tot el llibre citacions i fragments de textos patrístics amb comentaris interessants a l'entorn de la interpretació que feien de certs textos. Observem un suggeridor pas de la relació creients-Jesucrist a la relació creients-Església. També tenim el bell comentari d'Orígenes al *Càntic dels Càntics*. Hi trobem a faltar, si bé de referències n'hi ha, més comentaris als místics i a l'ús del vocabulari eròtic present en la seva literatura.⁸ Tot aquest conjunt de trets que guarda el llibre juntament amb abundància de citacions bíbliques, textos patrístics i literaris donen un bell resultat per al lector interessat i expert i un xic feixuc per al lector més profà. És d'agrair, per tant, que l'autor transcriu el text patrístic a què fa referència. No es pot dir el mateix, però, pel que fa als textos bíblics, que per la seva abundor i relació establerta entre ells contínuament es fa necessari el text bíblic. Això ho deu veure un lector expert en Bíblia. A vegades es fa feixuga la gran quantitat de citacions bíbliques, fins i tot arribant a ser perdedores a causa de tractar-se d'obres molt diferents i en contextos poc homogenis.⁹

L'estructura del llibre és de gran senzillesa i claredat: del segon al cinquè capítol (ambdós inclosos) fa l'estudi d'un tema monogràfic per capítol: la veu de l'espòs – enamorament – noces – levirat. Del sisè al vuitè capítol hi trobem tres binomis interrelacionats: fidelitat – infidelitat; infidelitat – reconciliació; samaritana – adúltera; amb constants referències —ja que els temes així ho demanen— als profetes, amb l'estudi de diversos capítols d'Isaïes, Jeremies i Osees. Els capítols nou i deu ens parlaran d'allò intrínsec al matrimoni: la fecunditat, en l'Antic Testament primer, en el Nou Testament després. L'onzè i penúltim capítol serveix a l'autor per a comentar tot allò que pot ser interessant a l'entorn del tema del llibre, aspectes als quals no s'havia prestat gaire atenció: petits temes o personatges presos aïlladament que poden resultar suggeridors pel seu lligam amb el tema principal.

8. Cf. la densa i qualificada bibliografia de F. Raurell sobre el tema. Però també és cert que Alonso-Schökel ignora sempre la producció en català. Cf. l'obra ja citada de RAURELL, *Mots sobre l'home*, Barcelona 1984; *El Càntic dels Càntics en els segles XII-XIII: lectura de Clara d'Assís*, Barcelona 1990; *El Càntic dels Càntics en la «Legenda Sanctae Clarae Virginis»*, Barcelona 1994; «Verso il femminile delle fonti francescane», en D. COVI (ed.), *Chiara, francescanesimo al femminile*, Roma 1992, pp. 15-23. E. A. MATTER, *The Voice of My Beloved. The Song of Songs in Western Medieval Christianity*, Philadelphia 1990.

9. Notem que, quan parla en la p. 35 sobre els vv. 29-30, no se sap ben bé a quin text fa referència.

Conclou bellament el llibre amb el dotzè i últim capítol coronant-lo amb el tema de la Saviesa com a promesa i esposa. Quantes imatges amoroses i eròtiques vénen al pensament en sentir les paraules que l'AT adreça a la Saviesa! És, tal vegada, en aquest últim capítol on es feia necessària una més gran presència dels autors i místics medievals.

L'índex bibliogràfic el trobem al final del primer capítol, amb una reduïda selecció d'obres en ordre cronològic. Llàstima, com hem dit, que Alonso-Schökel no sembla conèixer autors de casa nostra amb una acurada bibliografia a l'entorn d'aquests temes, si bé també és cert que els exegetes catalans han cultivat poc aquest camp. Tampoc no cita, però, G. Pozzo, un dels més grans historiadors de la mística eròtica cristiana.

Bona part de la bibliografia remet als textos patristics, amb edicions crítiques no sempre de fàcil accés. Tot i això, l'autor fa de cada llibre un brevíssim i útil comentari per al lector interessat.

Podem dir en acabar que, una vegada més, L. Alonso-Schökel ens obsequia amb una bella obra on els temes solament estan apuntats i obre nous horitzons per a posteriors treballs. Alonso-Schökel, amb el seu habitual i depurat estil, continua regalant a l'exegesi actual llibres com el present. De bell nou apareix com l'introducció dels criteris estètic-literaris, tan descurats per l'exegesi alemanya i per la dogmàtica de la majoria d'autors d'arreu del món.

Teresa SOLÀ I SIMON
Dublín, 14, 3-1
E - 08030 BARCELONA